

En handelsmand fortæller

Ved Niels Olesen (†) og Søren Sørensen (†).

Niels Olesen, hvis fortælling søges gengivet i det følgende, ejede 1882—1910 *Bryderupgård* i *Læborg sogn*. Derefter flyttede han til *Brørup stationsby*, hvor han i 1914—27 var kasserer i *Vejen banks Brørupafdeling*. Foruden at være bonde drev han tillige en ikke ubetydelig virksomhed som handelsmand. Vidt omkring var han bekendt »for sine reelle handelsprincipper, ærlighed og retskaffenhed«, skriver Vald. Andersen om ham i sin *Læborgbog*. »Når en eller anden småmand skulle have en ko købt, kunne han trygt henvende sig til Niels Olesen.«

28. august 1884 blev han gift med *Marie Kirstine Andreasen* fra *Eskelund Kær*, hun var født på *Als*. Sammen stiftede de et trygt og godt hjem, hvor folk var glade for at komme. De fik 10 børn. Foruden gården og handelen røgtede han lige så samvittighedsfuldt en række offentlige hverv. Det viser den tillid, hans sogneboere havde til ham. Han var således medlem af *Vejen-Læborg sogneråd* i 6 år, og efter kommunedelingen valgtes han i *Læborg* 1907—10, da han flyttede til *Brørup*. I 3 år var han medlem af skolekommissionen, var hegnssynsmand og mægler i tyendesager, formand for forskudsforeningen i mange år og i bestyrelsen for *Brørup mejeri* en snes år. I *Brørup* kom han i bestyrelsen for vandværket og plantagen og blev som nævnt bankkasserer. Med undtagelse af sidstnævnte bestilling var det alle tillids-

poster af den art, der ikke lønnes med klingende mønt, men undertiden, ja alt for ofte, med kritik og mistæneliggørelse.

Niels Olesen døde julenat 1939 og var da 95 år.

I vinteren 1927-28 fik *Søren Sørensen*, Søndergade, Brørup, ham til at fortælle om sit liv og sine handeler. Ifølge venlig meddelelse fra pastor Thomas Bruun, Brørup, er Sørensen født i Nørbølling 1. febr. 1862 som søn af gårdejer Peter Sørensen og hustru. Han blev gift med *Merret Kirstine Burkal*, der døde 13. sept. 1935. Omkring 1920 flyttede han til Brørup. Selv døde Sørensen 16. maj 1939.

Det er hans optegnelser efter Niels Olesens mundtlige fortælling, der gengives i det følgende.

Jeg er født i Nyby, Læborg sogn, 1. sept. 1844. Min fader hed Ole Hansen og stammede fra Tøstede, men hans forældre flyttede til Nyby, da han var to år. Min moder hed Karen Nielsen, var født i Gammelby og var datter af sognefoged og høker Niels Jepsen. Hans kone hed Ane Kirstine og var moster til N. J. Termansen.

Jeg gik i Nyby skole hver dag om vinteren hos en vinterlærer, der tit skiftede. Om sommeren gik vi to dage i ugen. Da gik læreren fra Læborg til Nyby og holdt skole. Det sidste år, jeg gik i skole, blev der bygget en ny skole i Nyby, og vi fik en fast ansat lærer. Da jeg var konfirmeret, kom jeg til at tjene hos Jakob Vestesen i Eskelund som hestdreng. Der var jeg kun et år, da kosten selv efter den tids forhold var temmelig sløj. Men jeg tjente dog 48 kr. Næste år tjente jeg i Gammelby hos Jørgen Nielsen. Der befandt jeg mig bedre, men fik så »kulden« om sommeren, en sygdom, som graserede temmelig slemt i den tid og viste sig på den måde, at patienten blev så varm, at han svedte om ikke spande af vand, så dog en meget stærk sved, og bagefter fik han en så gennemisnende kulde, at

Niels Olesen og hustru.

han lå og rystede i sengen, hvorfor sygdommen også kaldtes »æ restsyg«. Enkelte havde det hver anden dag, andre hver tredie. Det tog i reglen lang tid at blive af med rystesygen.*)

Næste år var jeg hjemme i Nyby, hvor jeg hjalp min far, der ikke var rask. Når der var tid, tog jeg på daglejerarbejde. Vi fik sædvanlig 50 øre for en dags arbejde, fra solen kom til efter dens nedgang. Ja, det kunne ske ved særlig strengt arbejde, at man kunne tjene 2 mark, d. e. 66 øre. I mosetiden

*) Koldfeber, malaria. I dette årh. synes sygdommen at være forsvunden herhjemme.

trillede jeg tørv ud. Det fik vi 25 øre for pr. 1000 stk. Det kunne give noget mere, hvad jeg var glad ved, for det var jo mit ønske fra dreng af at samle så meget, at jeg kunne blive gårdmand engang. Vi havde ca. 1 mil at gå, men der var mange, der havde henved to mil til den store Gammelby, Nyby og Vejen mose, der nok er $\frac{3}{4}$ mil lang og $\frac{1}{4}$ mil bred. Nu som dengang henter folk fra mange sogne hvert år deres tørv i denne mose. Men vi havde dengang hverken cykler, fjedervogne eller biler at køre i til mosen. Vi måtte tage det til fods, sædvanlig på de bare fødder. Om sommeren havde drengene sjældent træsko, langt mindre støvler eller sko, og tit gik det de unge karle eller piger på samme måde, når vinterfodtøjet hen på sommeren blev oplidt. De fik det ikke fornyet før efter høsten. Selv om vi havde lang vej at gå, kunne vi nok glæde os over den liflige lærkesang over de dugperlende agre og heder i den dejlige morgenstund, når solen begyndte at hæve sig over den østre ende af mosen og bakkerne i Læborg, og for dem, der kom vestfra over Estrup skov. Henimod aften, når vi havde arbejdet strengt, kneb det med at glæde sig over den skønhed og stilhed, der kunne være over naturen en sommeraften. Alligevel kunne man hist og her høre en enlig sanger synge en snart munter, snart sørgelig vise. Det lød så vidt i aftenens stille ro.

17 år gammel kom jeg på teglværket i Gerndrup. Her arbejdede jeg både ved teglværket, i marken og i mosen et år. Jeg var ikke tilfreds der, men skulle alligevel have blevet noget længere. Manden var nemlig tysker, og han tilbød at lære mig både at tale og skrive tysk, blot jeg ville blive ved at tjene ham. Det kunne have gavnet mig meget se-

ner, jeg kom nemlig til at rejse til Hamborg med fedekvæg og tage russiske heste med hjem, men det vidste jeg ikke dengang. Så kom 1863 og 64, da gik jeg i dagleje. Da var jeg 20 år. Derefter tjente jeg 3 år i Nyby hos Frands Olesen og 9 år på Bryderupgård de tre dage i ugen for 16 til 20 specier*) årligt. Den øvrige tid var jeg daglejer.

Jeg var nu blevet ca. 27 år, det vil sige i året 1871, da jeg begyndte at handle med kreaturer. Jeg fik begyndt på det på den måde, at jeg kom til at byde 38 rdl. for en stud og blev den tilslået, den solgte jeg så til min morbroder Peter Nielsen i Veerst for 40 rdl. Den specie var li'godt lettere tjent end den, jeg tjente ved at arbejde for 2 mark daglig i 6 dage. Det skulle prøves igen. Jeg havde jo lidt i strømpeskafte på kistebunden. Så kom Bække marked i september. Den dag tjente jeg 11 kr. I Bække havde jeg en moster gift med Jørgen Uth. Hun skulle nok sørge for, at jeg ikke sultede. Hendes smørrebrød og kaffe var en meget anerkendt og eftertragtet vare, ikke alene ved det årlige marked, men også ved folketingsvalgene, som dengang holdtes i Bække. At man fik lungerne og øjnene fyldt med tobaksrøg i de lave stuer, var der ikke mange, der tænkte på i den tid. Det hele var jo billigt, 8 øre for en kop kaffe med julekage til, det var den almindelige pris. Desuden var der røgtobak til fri afbenyttelse. Der var enkelte, der fik skyld for, at når de købte en snaps, der kostede 2 øre, så vidt jeg husker, stoppede de en temmelig stor pibe fuld af tobak og så, når de kom udenfor, kradsede de tobakken ud for at bruge den senere.

Herefter gik det slag i slag med handelen. Jeg

*) Den tids største sølv mønt = 2 rigsdaler = 4 kr.

kunne jo nok få kreaturerne græsset på gården, hvor jeg tjente. Somme tider tjente jeg lidt, og det kunne jo også træffe sig, jeg måtte spytte i bøssen, men var der marked i nærheden, var Niels Olesen der altid.

Jeg kunne nok handle hele dagen på Foldingbro marked ca. $\frac{1}{2}$ mil fra mit hjem og næste morgen tidlig gå de ca. 3 mil til Randbøl og købe kreaturer og så selv trække dem hjem til Nyby om aftenen. Men jeg tror ikke, jeg havde haft stor glæde af at høre selv en nattegal synge, når jeg trak de sidste mil med nogle trætte og tvære kreaturer, der hellere ville lægge sig midt på vejen end gå mod de ukendte egne. Det er nemlig lettere at trække kreaturer tilbage om aftenen ad en vej, de er kommet ad om morgenen, end at få dem hen et nyt sted, hvor de ikke er kendt. Det blev tit et tålmodighedsarbejde at være kreaturtrækker. Vi havde en tid en gammel mand, Jesper, til trækker. Han brugte, når han kom forbi et lille hus, og nogle af kreaturerne var begyndt at blive trætte, at gå ind og sige til konen: »Hør, lille mor, du vil vistnok have en slat mælk. Jeg har et par høveder, der trænger svært til at blive malket.« Det kunne konen ikke sige nej til. Når konen så var færdig med at malke, sagde Jesper: »Det var da godt for de sølle dyr at blive fri for at bære på den mælk længere! Du skulle vel ikke have et par tørre brødskorper, for der er et par stude, der er ved at køre træet.« Så fik han i reglen skorperne, og når studene havde fået dem og måske lidt vand, listede de af sted endnu en lille tur.

I mange år købte jeg fede svin og sendte til Hamborg, til tider i kompagni med andre, f. eks. Nis Poder i Bække, Søren Storm i Vittrup og Rasmus

Kræmmer i Holsted. Men den meste tid tog jeg selv imod svinene og sendte dem bort, en gang imellem rejste jeg også selv med for at få dem solgt. Ved denne handel skulle svinene helst være godt fede og veje omkring 300 pund. Det gav ikke stor fortjeneste, men for det meste dog lidt. Det kunne også tage penge. Jeg husker engang i den tid, da Rasmus og jeg handlede sammen, at vi havde bekendtgjort en dag, vi tog imod ved Holsted station, prisen var den dag 32 øre pr. pund. Så mødte der to mænd, der vistnok var misundelige på os. De stillede sig op, den ene på vejen syd for banen og den anden på Holstedvejen, og bød 33 øre pr. pund. De fik på den måde så mange, at deres penge slap op ved middagstid. Så forsøgte de at låne hos os, men det var vi ikke i humør til at indlade os på. Vi fik en 30 svin, som vi måtte tabe penge på. Men konkurrenterne fik nok af legen denne ene gang! Jeg blev ved at tage imod svin til efteråret 1887, da lukkede Tyskland for indførsel af danske svin den 29. nov. på grund af, at der enkelte steder var udbrudt svinepest. Så måtte jeg standse med det. Det var foreløbig ikke muligt at sælge svin til udlandet. Jeg købte alligevel en del til Vejen slagteri og siden sammen med V. Schmidt til Varde.

Herefter slog jeg mere ind på kreaturhandelen. Jeg købte fedekvæg, som jeg rejste til Hamborg og solgte, og så købte jeg russiske heste og tog med hjem. Det var en forretning, som flere brugte. På sådanne rejser traf det sig undertiden, at en handelsmand, der ellers var mager og tynd, kunne blive temmelig korpulent. Sagen var den, at færdigsyet tøj var langt billigere i Tyskland end her, og kunne de slippe forbi toldkarlen, kunne der tjenes gode penge på to-tre dragter tøj. Det kunne

nok blive lidt lummert i sommervarmen at rejse så godt indpakket! Der var mange, som brugte den trafik, enkelte blev jo nappet og måtte aflevere hele herligheden. Jeg smuglede ikke, jeg ville nok tjene penge, men på en ærlig måde.

I 1882 købte jeg Bryderupgård i Nyby, der hvor jeg havde tjent de sidste 9 år. Det er en ret god gård, men den trængte til hjælp både ude og inde. En stor del af marken er lav og trængte hårdt til at blive udgrøftet og drænet, og den højereliggende jord trængte til gødning og mergel. Bygningerne var for små, især da der nu blev to aftægtsfamilier på gården. Jeg var forlovet, men kunne ikke gifte mig, fordi der var for lidt plads. Derfor måtte jeg hjælpe mig med den yngste af aftægtskonerne som husholder foreløbig. Det var min mening selv at brænde stenene til byggeri, og vi fik også en del strøget om foråret, men handelen optog min tid så stærkt, at jeg måtte leje dertil. Besætningen var ikke stor, da jeg overtog gården, men alligevel havde jeg solgt så mange dyr, at jeg måtte se at få nogle kreaturer samlet igen. Så rejste jeg en eftermiddag til Silkeborg. Der traf jeg gamle Niels Vil-lumsen, han anviste mig et godt nattekvarter, da han som gammel handelsmand var godt kendt der, såvel som over hele Jylland.

Næste morgen var der vogne nok, der kørte til Salten marked, men jeg foretrak at gå, jeg var jo vant til at bruge »Apostlenes heste«. Den dag købte jeg 15 kreaturer, hvoraf jeg igen solgte 6 med ret god fortjeneste. Så havde jeg 9 til rest, og Niels Vil-lumsen købte 4 stude, som han gerne ville have med mine hjem. Nu gjaldt det om at få en solid mand lejet til at trække de ca. 15 mil med kreatu-erne. Jeg fandt da også en mand, der så meget re-

spektabel ud, og var så heldig at leje ham. Men da det lakkede mod aften, var det mig umuligt at finde ham. Så måtte jeg selv tage mig turen på. Det var jeg heller ikke bange for — men jeg skulle jo hjem at brænde sten!

Nå, der var ikke andet at gøre, jeg fik købt reb til tøjlr til kvæget og trak så af sted i skumringen og først på aftenen og nåede de 3 mil til Brædstrup, der ville jeg blive om natten. Jeg bandt kreaturerne udenfor og trådte ind i krostuen, dér sad en gammel, svær mand, som jeg antog for værten. Jeg spurgte høfligt, om jeg kunne få mine kreaturer på græs og selv blive der om aftenen. »Nej!« svarede han straks. — »Hvor skal jeg så henvende mig?« spurgte jeg. — »Du kan gå til bønderne!«

Det var jeg ikke glad ved, for bønderne var i seng, og jeg var dødtæt. Da tilbød en ung mand, der sad i skænkestuen, at gå hjem og spørge sin far. Han kom snart med den besked, at når kromanden ikke kunne have os, så kunne han heller ikke. Da blev jeg vred og spurgte den tykke kromand, om det ikke var en privilegeret kro, jeg forlangte ikke noget gratis, kreaturerne var mine, og jeg var også mand for at betale både for græs og for, hvad jeg selv fortærede. — Det hjalp. Nu blev manden pludselig høflig. Vi fik kreaturerne på græs, jeg fik mad og en god seng at hvile mig i. Det trængte jeg også til, for jeg havde gået meget den dag, først en mil fra Silkeborg til Salten, så stået en lang dag på markedet og til sidst trukket 13 trætte kreaturer 3 mil fra Salten til Brædstrup. Næste morgen, da vi brød op, var både kreaturerne og jeg godt tilfredse, og prisen var ikke større for det hele, end jeg kunne give så gode drikkepenge, at staldkarlen fulgte mig et langt stykke på vej.

Det tog to dage at trække de ca. 11 mil hjem. Om middagen, mens det var mest varmt, bedede vi i Nørre Snede og Bække, og andendagsnat logerede vi i Gjødding kro.

Handelen med fedekvæg gik ret godt i en del år. Sammen med Rasmus Kræmmer sendte jeg mange dyr bort. Men så lagde tyskerne hindringer i vejen i form af karantæne, der hæmmede vor udførsel en del. Da karantænen begyndte, tabte vi mindst 3000 kr. på græskvæg i løbet af 3 uger. Men vi tjente dem igen senere. Et par år efter blev det forlangt, at ethvert kreatur, der blev indført i Tyskland, skulle indsprøjtes med tuberkulin. Vi plejede at have ca. 30 stk. fedekvæg ugentlig, men den første uge, der skulle indsprøjtes, havde vi 54. Deraf reagerede de 16. Dem måtte vi så sælge med tab. Et par år efter skærpede tyskerne loven så meget, at alt, hvad der reagerede, skulle tilintetgøres. Så måtte vi holde op med at afsende kreaturer.

Derefter begyndte jeg sammen med P. Eskesen at handle med heste. Vi arbejdede sammen i 2½ år. Derefter handlede jeg en tid sammen med N. Kastoft, dog handlede jeg mest for egen regning. Jeg fortsatte med hestehandelen, efter at jeg var flyttet til Brørup station, helt til 1914, da jeg overtog en plads som kasserer i Vejen banks Brørup-afdeling, og der har jeg nu siddet omtrent hver dag til 1928.

I 1887 købte kroejer Berg og jeg P. Lourups gård i Folding for 10350 kr. foruden aftægt og omkostninger. Vi solgte engen ved Foldingbro for 3100 kr., Daugårdsmarken for 1150 kr. og heden for 325 kr. Resten solgte vi til den bekendte landmand Knud Jepsen, der nu har haft gården i 40 år. Sammen

med Hans Johnsen købte jeg så Drostrupgård for 18.800 kr. Den har et tilliggende af ca. 180 tdr. land, hvoraf 20 tdr. land eng. Vi tjente ca. 1000 kr. på den. Nu er der lånt ca. 75.000 kr. faste penge på den. Siden købte jeg Andreas Elkjærs gård i Gerndrup for 11.000 kr. Jeg havde den godt et år og tjente ca. 800 kr. på den. Den havde 39 tdr. land. — Jeg havde 1400 kr. stående i Peter Uls gård i Bække, den er på 90 tdr. land. Den måtte jeg overtage for at redde mine penge, jeg kostede så en del på den, havde den godt et år og tjente så lidt ved at sælge den.

Sammen med Søren Moltesen, H. Dahl og Swensen, Holsted, købte jeg Søgård i Malt for 47.300 kr. I handelen medfulgte en lille ejendom ved navn Vilhelmsborg i Maltbæk mose. Gården byttede vi bort med Kristian Ravns gård Frederiksminde i Malt og fik 12.500 kr. i bytte. Vilhelmsborg solgte vi for 2.900 kr. til Asmus Johansen. Så byttede vi med Frederiksminde og fik Holger Hansens ejendom i Langeskov i stedet for og fik 8.000 kr. i bytte. Ejendommen i Langeskov solgte vi til Klaus Lauridsen for 19.000 kr. Vi tjente ca. 4.000 kr. på alle disse handeler.

For jævne jyder kan det måske være interessant at høre lidt om nogle af de enkelte handeler. Enhver handel har jo sin historie. Nogle kan jeg huske, de fleste har jeg glemt.

Jeg købte en ko henne i Veerst. Faderen og en halvgammel søn rådede begge to, og de var gensidig bange for, at når den anden solgte noget, solgte han for billigt. Da vi kom derind, var sønnen ene hjemme. Jeg købte så en ko af ham for 85 kr., og så skulle han levere den i Vejen. Lidt efter traf vi

den gamle i kroen. Nu skulle vi for løjer prøve, om vi kunne købe koen billigere af ham. Vi handlede så en tid om den og fik den endelig tilslået for 80 kr. Da sønnen leverede koen, drillede vi ham med, at han var for dyr med sine køer, men han skulle lige godt have de 85 kr., for det viste sig, at koen var betydelig federe på den ene side end på den anden, noget, han slet ikke havde lagt mærke til.

Jeg købte tit kreaturer af herremændene på Estrup og Sønderskov. Dem skulle der en vis lempe til at handle med. I den tid så godsejerne måske mere ned på bønderne end nu om stunder. Når de satte en pris på dyrene, hjalp det ikke at prutte, selv om prisen var så høj, at jeg skulle tabe penge. Jeg gik da først til forvalteren og talte med ham om købet. Han fulgte i reglen bedre med i prisudviklingen og var mere kendt med at bedømme et dyr. Når jeg så fortalte godsejeren, hvad forvalteren mente, lod han sig i almindelighed snakke til rette. Undertiden måtte jeg dog købe nogle for dyrt for at beholde handelen, og man måtte jo finde sig i at blive tiltalt på en temmelig overlegen måde. For det meste gik det dog godt, men engang købte jeg en del kreaturer på Estrup, hvoraf jeg igen solgte nogle til Ingvard Jensen, Foldingbro. Da viste det sig, at et par af de bedste ikke var sunde, hvorfor jeg måtte tage et tab på 50 kr. for at komme af med dem. Men da jeg så ville have de 50 kr. refunderet hos gamle Lautrup, blev han så vred, at jeg ingen kunne købe på Estrup i lang tid derefter. Mens jeg tog imod svin på Brørup station, kom der en dag 6 svin fra Sønderskov. Prisen var den dag 33 øre pr. pund, men da de 4 var ualmindelig fede og smukke, afregnede jeg dem

til 34 øre og de to til 33 øre. Men hvad sker? — Jens Momsen blev så vred, at jeg ingen svin fik i lang tid derefter. Han skulle ikke have noget af, at der blev trukket 1 øre fra, fordi et par svin ikke var prima. Jeg måtte gå ned til Sønderskov for at forklare sagen. Men det tog lang tid, før han ville tro, at han i stedet for fradrag havde fået overpris på de fire! Endelig lod han sig bevæge til at se mine bøger efter, og de viste, at han var den eneste, der den dag havde fået overpris.

Undertiden fik jeg da hæderlig omtale. I Brørup revy lød det et år således: »Han snakker jo lidt meget, den lille Niels Olesen, men han kan jo sagens, han får både præstens og degnens stude og kvier.«

En markedsdag i Tønder solgte jeg om morgenen 21 kreaturer til to unge svogre. Da jeg henimod middag sad inde i en restauration, lidt tilbage i stuen, og de to unge ved et bord nærmere ved døren, kom Kræn Aagaard, der var far til den ene og svigerfar til den anden, ind og satte sig hos dem. Så hørte jeg, han spurgte, om de havde købt kreaturer. Ja, den ene havde da købt 8 og den anden 13 »af den her lille Niels Olesen fra Jylland«. Dertil sagde den gamle: »Nå, så har I nok ikke fundet dem! Men der er jo det gode ved at handle med den mand, at får vi en, vi ikke er rigtig tilfreds med, siger han, vi kan få en anden i stedet, og den er sjældnen meget ringere end den første.«
